

ječī (apelativa) *velenjak* i toponima *Velenje*, koje obadviije riječi on izvodi (str. 7. i 8) od slovenačkog *velna*, pozivajući se u prvom slučaju i na Pleteršnika. I ja ću se pozivati na Pleteršnika, ali drukčije. Po mojem mišljenju, i apelativ *velenjak* (koji znači uglavnom 'livada') i toponim *Velēnje* izvedeni su od glagola *velēti* (prez. *velim*), koji, po istom Pleteršniku, znači: 1) befahlen (zapovijedati, zapovjediti); 2) sagen (reći, kazati); ovo drugo u sjeveroist. Sloveniji (kao i u hrv. kajk.): *velijo* = 'pravijo'. Glagol *velēti* u prvom značenju poznat nam je već iz staroslavenškoga (gdje ima *velēti* i *poveleti*), a u drugom značenju iz hrvatskosrpskoga (gdje ima samo indikativni prezent: *velim* = 'kažem'). Za etimologiju koju dajem važno je uzeti na um da se *zapovjediti* može i u negativnom smislu, tj. *zabraniti*. Prema tome ja uzimam da je glagol *velēti* u nekim prilikama imao i ovo drugo značenje, a imenica *velenjak* da je značila upravo 'mjesto gdje je zabranjeno pasti'. Mislim da nam upravo to potvrđuje i Pleteršnik kad uz *velenjak* kaže: »za Duhovo prihranjena paša; kdor na Duhovo prvi na pašo prižene, sme na velenjaku pasti«. Semantičku paralelu za ovo mogu i ja dati (sa hrv. terena) jer mi je iz mojeg zavičaja poznata riječ *brānjevina*, koja upravo znači: mlada šuma koju je zabranjeno sjeći. A ima i u Bezlajevoj raspravi na str. 11. toponim *Prepoved*. Gledajući ovako na etimologiju riječi *velenjak*, ja, naravno, ni za toponim *Velenje* ne mogu reći ništa drugo nego da je postao od opće imenice *velēnje*, koja po Pleteršniku znači 'der Befehl' (zapovijed), a koja je u ovom slučaju (prema onom što sam naprijed rekao) mogla značiti isto što i *velenjak*, tj. 'zabranjeno mjesto' (za pašu ili što drugo).

Na str. 10. veli pisac: »Drugačen areal kakor imena iz osnove *vel-* pa imajo pri nas imena tipa *volava* z neznanim pomenom«, pa navodi primjere kao *Ulaka*, *Wolagk*, *Volavci*, *Volavljē* i sl. Ja ne vidim kako *Ulaka* može ići uz *volava*. Dalje kaže: »Na sbh. ozemliu najdemo imena *Voluja*, *Volujak*, *Volujac*...; poleg teh pa tudi imena z *-l-*, prim. *Voljevac*, *Voljavče*, *Voljavica*...« Za neka od njih misli pisac da su izvedena od antroponima *Volz*, ali ja mislim da je npr. *Volujak* i sl. izvedeno od apelativa *vol*, upravo od pridjeva *voluj* = volovski. Dalje pisac veli da su ta južnoslavenska imena »morda mešanica dveh različnih osnov; mogoče pa je tudi, da vsa ta obsežna skupina nima nič opraviti z osnovo *vol'a*«. Ja mislim da će jedan dio tih riječi ipak biti u svezi s osnovom *vol'a* (= sloboda).

Na str. 11. uz opću imenicu *prelog* navodi se dosta toponima istoga ili sličnoga oblika. Ja dodajem radi upotpunjenja toga popisa da u Zagrebu ima i prezime (hrvatsko) *Preložnjak*.

Uz zapust, zapustek, Zapust, Zapušće, Pušća itd. na str. 12. mogli bi se dodati također toponim *Pušča* (Pušča-Bistra) u Hrvatskoj i polj. apelativ *puszcza*.

Što se tiče korijena *treb-* u imenima kao *Trebnje* i sl., na to se osvrnuo Čremošnik u SR X (1957).

Ali pored svih ovih napomena, i mojih i spomenute dvojice, nema sumnje da je Bezlaj svojom raspravom dao koristan prilog i pobudu za utvrđivanje etimologije naziva o kojima govori, i to metodom kojom se, ako i ne baš u svakom slučaju, ipak u mnogim slučajevima može doći do cilja.

N. Rončević

SLOVENSKA SLOVNICA

Sastavili dr A. Bajec – dr R. Kolarič – dr M. Rupel, Ljubljana 1956.

U jesen 1956. godine izdavačka je kuća Državna založba Slovenije u Ljubljani izdala knjigu koju su s interesom dočekali svi oni kojima je draga slovenska riječ: novu slovensku gramatiku. Knjiga koja je zapravo događaj deseto-

ljeća – njezin je prethodnik izišao iz štampe 1947. god. – u javnosti nije probudila onaj interes koji u stvari zaslužuje. Objavljena je samo jedna kritika u časopisu *Jezik in slovstvo* (1956/7, str. 129–134) koja nije ni približno dotakla

sve goruće probleme, a kamoli da ih je riješila. – Slovenska je slovnica, iako neslužbeno, u upotrebi u slovenskim srednjim školama, u njoj traže savjet svi oni koji pišu na slovenskom jeziku, i stranci koji uče slovenski jezik. Budući da u desetoljeću od 1947. do 1956. nije napredovala onoliko koliko bi bila da je već u 1947. godini bila ozbiljno ocijenjena, objavljujem ove retke koji su nastali kao rezultat borbi koje sam kao lektor slovenskog jezika na zagrebačkom Filozofskom fakultetu vodio s njezinim pravilima, primoran da često konstatiram kako nisu efikasna, kako su u mnogome nepotpuna ili čak pogrešna. Moje će primjedbe pogotovu biti od koristi danas već mnogobrojnim studentima koji na neslovenskim sveučilištima uče slovenski jezik.

I

U poglavlju o Glasovnim elementima Slovnica se bavi uglavnom time što u ovakvim priručnicima nalazimo pod naslovom fonetika. Problematikom iz fonetike i fonologije bavi se osim toga još i poglavlje o pravopisu i ortoepiji. – Pojedini su glasovi prikazani kao fizikalna posljedica različitih pokreta govornih organa prilikom izdavanja zračne struje, a djelomično i kao akustički određena stvarnost. Pri tome se više puta okreću je o pravilo prema kome opis glasova treba da bude najmanje toliko tačan koliko je potrebno da se glasovi mogu međusobno razlikovati. Tako je razlika u artikulacijskim pokretima za /i:/ i /e:/ data samo konstatacijom da su slični (str. 17, 18) dok se razlika između /o:/ i /u:/ daje samo promijenjenim redom riječi, jer podatak o razmaku čeljusti kod /u:/ nije efikasan budući da se kod /o:/ uopće ne spominje (str. 19). Sličnu nejasnost imamo i kod glasova [w] i [u], o kojima Slovnica raspravlja na str. 21, a da ne kaže kakva je zapravo razlika između jednoga i drugog, još manje, na kojim ih mjestima upotrebljavamo. – Opisni i predmetni lapsus znači opis glasova koji se u slovenskom književnom jeziku bilježe dvoslovima »lj«, »nj« na kraju riječi ili ispred suglasnika: bolj, boljši, manj, manjši (str. 22, 23). U takvim se prilikama naime ne javlja ju palatali /ɲ/ /ɳ/ kakve nalazimo npr. u hrvatskosrpskom ili talijanskom jezi-

ku, nego palatalizirani /ɲ'/, /ɳ'/ kakve poznaje npr. ruski jezik. Ogromna većina Slovenaca uopće ne može da izgovori prave palatale; čak se umjesto palataliziranih izgovaraju većinom samo obični /l/, /n/, samo što je slovensko /l/ priлично mekše od hrvatskosrpskoga.

Zbog neuzimanja u obzir problema koji proistječu iz odnosa sinhronije i dijahronije i problema kojima se bavi fonologija, u slovnici više puta dolazi do griješaka. Jedna je takva griješaka brkanje glasova sa slovima koje ima svoj korijen i u činjenici što se distribucijski problemi slovenskih suglasnika ne obrađuju samostalno kao glasovne pojave, nego samo kao pravopisno ortoepske. – Tako na str. 22. čitamo da palatalni spirant [j] izgovaramo samo ispred samoglasnika (jed, jama, bojim se). »dok se na kraju sloga izgovara kao [i] koji se sa vokalom ispred sebe spaja u diftong: bajka, vojska, saj, moj, bij«. Trebalo je zapravo reći: distribucija je alofonskoga para /j–i/ ova: ispred vokala upotrebljava se prvi, iza vokala drugi. Ovakvo bi pravilo trebalo nadopuniti primjedbom da se [j] upotrebljava naročito u položaju ispred naglašenog vokala, ali i to po pravilu samo onda ako se ispred [j] ne nalazi još kakav suglasnik; u tom se naime slučaju često upotrebljava i alofon [i]: jed, jama, bojim se – Ljubljana, njen, tja. Sa gledišta pravopisa i ortoepije pravilo glasi: slovo »j« izgovara se kao [j] u položaju ispred naglašenog vokala, dok se ispred suglasnika izgovara kao [i]; tako se izgovara i onda kad se »j« nalazi ispred vokala, ali nakon suglasnika. – Brkanje slova i glasova imamo još u ovim pravilima iz Slovenske slovnice: »Glasovi j i u spajaju se sa prednjim vokalom u diftong: bajta, ovca« (str. 26); »u diftongu j i u gube svoju suglasničku izrazitost« (str. 26). U diftonzima naime ne nastupa glas [j] nego [i], kako smo gore upravo konstatali, a ni [u] ne gubi u diftonškoj vezi ništa od svoje suglasničke izrazitosti, jer se [v], na koje valjda Slovnica pri tome misli, nikada i nije nalazilo u diftonškoj poziciji. – Nerazlikovanje glasa i slova ogleda se i u ovoj rečnici: »Kada u govornoj jedinici dođe zvučni suglasnik neposredno ispred bezvučnoga, onda postaje bezvučan: vrabci ... izgovaramo vrapci...« (str. 26). Ni tu se ne mijenja zvučni glas u bezvučni, nego samo slovo »b« iz-

govaramo prema pravilima o slovenskoj suglasničkoj distribuciji sad zvučno sad bezvučno. Griješka je učinjena zbog toga, što se ne razlikuje historijska asimilacija od kontekstualne: historijski je /p/ u obliku *vračca* zaista postao od /b/, kad je ispred njega nestao poluglas, danas ovdje imamo samo alternaciju, a ne pretvaranje zvučnoga glasa u bezvučni i obrnuto.

Zanimljiva je činjenica da su iz tabele koja prikazuje suglasnike slovenskoga književnog jezika (str. 24) ispušteni glasovi [ʒ], [ǰ], [ɣ] koji se izgovaraju u primjerima tipa *Kocbek*, *enačba*, *h gabru*. To se dogodilo zato što se ne javljaju u svim onim položajima u kojima se javljaju npr. /d/ ili /b/, tj. zvučni nesonanti. Spomenuta su tri glasa naime samo alofoni fonemā /c/, /č/, /x/. Neki se drugi alofoni međutim ipak navode, npr. [j] i [ɥ], mada se u tabeli nalaze u specijalnim zagradama, kojima ne znamo objašnjenje.

Kako će nam pokazati još neke griješke Slovnice, u slovensku bi gramatiku trebalo uvesti i distribucijsku klasifikaciju suglasnika. Tako će se među sonantima naći ne samo /m/, /n/, /l/, /nʹ/, /nʹ/, [ŋ], nego još i [v], [ɥ], [j], [i], [u]. Njihovu distribuciju treba prikazati u sistemu, a ne kao sada potpuno izolirano. Takvo će tretiranje biti i pedagoški mnogo efikasnije jer će se odmah vidjeti da se neki (npr. [j], [ɥ], /lʹ/, /nʹ/) javljaju u identičnim okolnostima, tj. samo ispred suglasnika ili na kraju riječi, dok se drugi (na pr. [v], [j]) javljaju samo ispred samoglasnika, a treći (/m/, /r/, /n/, /l/) jednako ispred samoglasnika i suglasnika. Samo neki sonanti imaju individualno određene okolnosti pojavljivanja: [ŋ] ispred /k/, /g/, /ɣ/ ispred /f/, [v]. – Posebno zanimljivo jest alofonsko i međufonemsko alterniranje prijedloga »v« (kao uopće početnoga »v-«) koji se ispred zvučnih suglasnika javlja u alofonu [ɥ] ili [w], ispred bezvučnih suglasnika u alofonu [m], a alternativno u oba slučaja u vokalnom fonemu /u/. Varijantu [m] Slovnica uopće ne spominje, mada je Ramovšev Konzonantizam predviđa i za slovenski književni jezik; ona pada čak u griješku da ispred bezvučnog suglasnika na početku riječi predviđa izgovor glasa [ɥ] koji u slovenskom jeziku u takvu položaju nije moguć (str. 28 c). – Nesistemska je traženje Slovnice da u

položaju ispred /r/ i /l/ (vreti, vleči) treba izgovarati [v] a ne [ɥ]; u ovakvu se položaju u stvari upotrebljava alofon [ɥ] ili [w].

Ni distribucija nesonantata, tj. glasova tipa [t] – [d], nije obrađena onom naučnom preciznošću i metodom spretnošću kakva bi bila potrebna. Tako se u položaju pred pauzom na kraju riječi izgovaraju u slovenskome književnom jeziku samo bezvučni parovi: *prod* i *prot* izgovaraju se podjednako, tj. kao /pro:t/, a ne onako kako kaže Slovnica: prvi poluzvučno, drugi bezvučno (str. 27, tačka 4). Iz Ramovševa se Konzonantizma lako uvjeriti kako je takvo traženje o poluzvučnom suglasniku neopravdano, ta govori se samo u jednom slovenskom dijalektu, u ziljskom u današnjoj Austriji.

Već je spomenuto miješanje historijske asimilacije sa distribucijom. Slovnicičin prikaz ovakvih glasovnih alternacija (tj. »vrábca« /vrápca/) ima međutim još i drugih nedostataka. Ne razlikuje alternacija u takozvanim jedinicama riječi (tj. u nesložnim ili prefigiranim riječima, pa vezama riječi prijedlog plus riječ) od alternacija u jedinicama govora (tj. od alternacija do kojih dolazi na granici dviju samostalnih riječi), pa su stoga njezina pravila o tome samo djelomice tačna (str. 27, tač. 3). Razlike su između jedne i druge vrste alternacija ove: od mene /dm/, od očeta /dɔ/ prema mlad *mož* /tm/, mlad *oče* /tɔ/. – Valjalo bi upozoriti i na prekoglasovnu asimilaciju tipa »k vdvoci« /gvd/, gdje bismo inače ispred [w] očekivali bezvučnu varijantu prijedloga »k« kakvu imamo u primjeru »k vnemi« /kwn/ ili »k vodi« /kv/.

Prema Slovnici izgleda da glas /s/ kao prijedlog čini izuzetak u sistemu nesonantske distribucije (str. 27 b) budući da u obliku /g/ nastupa ispred svih zvučnih suglasnika, dok drugi takav prijedlog, tj. »k«, nastupa u svom zvučnom obliku /g/ samo ispred zvučnih nesonantata: z *menoj*, z *očetom*, z *bratom* (uivjek /z/), prema *k meni*, *k očetu* (/kʹ/), ali *k bratu* (/g/). Ako međutim primjere z *menoj*, z *očetom*, z *bratom*, s teboj uporedimo s primjerima čez *mene*, čez *očeta*, čez *brata*, čez *tebe* (izgovor u oba slučaja /zm/, /zɔ/, /zb/, ali /st/), onda odmah primjećujemo da u slovenskom književnom jeziku zapravo nemamo prijedlog »s«, kao što ga poznaje

npr. hrvatskosrpski jezik, nego prijedlog »z«, kakav poznaje na primjer i poljski jezik. Nekadašnji slovenski »s« (iz praslavenskoga sʒn) pretvorio se u »z« isto onako kao i nekadašnji »otʒ« u »od«.

Tu smo zapravo već dotakli morfološki problem. Dva posebna fonema, tj. /s/ i /z/ (prim. sijati – zijati) predstavljaju isti morfem, tj. po svojoj su morfološkoj funkciji alomorfi. Tako je naravno i sa većinom drugih prijedloga, samo što kod njih ovo alterniranje nije vidljivo iz pravopisa (upoređi *čez* prema s, z). Posebnu muku u tom pogledu zadaje gramatičarima prijedlog »k«. Ispred zvučnih nesonata (izuzet je /g/, taj se morfem javlja u obliku /g/ (*k* bratu = /gb/), ispred svih ostalih glasova (izuzet je samo /k/) javlja se u obliku [k] (*k* meni, *k* očetu, *k* tebi). Ispred već spomenutoga /g/ nastupa u obliku [ɣ] (*h* gabru = [ɣg]), a ispred /k/ u obliku /x/ (*h* kovaču = /xk/). Pravilo o distribuciji ovih oblika u Slovnici glasi međutim ovako: »Prijedlog *k* izgovara se kao *k* svuda osim ispred *b*, *d*, *g*, *z*, *ž*, gdje bude zvučan. Ispred *k* se izgovara kao *h*: *h* kovaču...« (str. 27 a). Prema tome dozvoljava se pisati *g* gabru (pravilo u glavnoj rečenici), ali Slovnica na str. 22. piše *h* gabru s napomenom da *h* treba čitati kao [ɣ]! Prva rečenica ovog pravila dozvoljava i izgovor *k* kovaču, dok druga to s primjerom *h* kovaču poriče, dopušta međutim pisanje *k* kovaču. – Do ove je zbrke došlo od toga što se ne razlikuje historijska alternacija /x/ – /k/ odnosno [ɣ] – /g/ nastala disimilacijom, od kontekstualne /k/ – /g/ odnosno /x/ – [ɣ] do koje dolazi asimilacijom.

U Slovnici se uz put raspravlja i o teško izgovorivim suglasničkim skupovima. Teško se možemo suglasiti sa konstatacijom da se zatvorni glasovi u slovenskom jeziku međusobno teško spajaju (str. 21). Tako je to jednom bilo, danas možemo lako izgovoriti i suglasnički skup od tri zatvorna glasa: *k tkavcu*, da o skupu od dva suglasnika (*tkati*, *tepka*) i ne govorimo. Nemogući su međutim za slovenski književni jezik ovakvi skupovi: sonant iza nesonata na kraju riječi (*tekm*), sonant između dva nesonanta usred riječi (*ladjski*), sonant ispred nesonanta na početku riječi (*lsti*) – od ovoga su izuzeti samo [w] i [r] koji mogu stajati i ispred zvučnih nesonata. I neki

sonanti ne mogu stajati jedan do drugoga. – Sa neizgovorivim ili teško izgovorivim suglasničkim skupovima nemaju nikakve veze primjeri tipa *petek* – *petka*, *hlapec* – *hlapca*: to su ostaci nekadašnje distribucije poluglasa (potcrtani su suglasnici bili njime odvojeni); primjeri iz gen. pl. imenica ž. r. jasno nam pokazuju, da su takvi skupovi »lako« izgovorivi: *petk*, *godb* itd. – Samo prema historijskom načelu distribucije glasova imamo i danas *ovec*, *stvaric* umjesto *ovc*, *stvarc*, kako se stvarno govori, zato je kod ovakvih primjera pogrešno tvrditi da se spomenuti glasovi razdvajaju poluglasom ili »i« zato da bi riječ bila lakše izgovoriva. To nije moguće tvrditi ni za primjere tipa *jezdec*, *jezdeca*, *mrtvec* – *mrtveca*, jer poluglas tu ne ostaje zbog lakše izgovorivosti, nego zato što slovenski jezik u određenom razdoblju nije poznavao drugačijih izlaza, npr. izgovora *jesca*, *mrtveca*, kao što ga je našao kod pridjeva: *draveljski*. – U Slovnici ima još izoliranih nedostataka, ali zbog ograničenog prostora ne možemo u njih zalaziti.

II

Slovenska je morfologija uglavnom ustaljena: a to važi naročito za nominalnu deklinaciju, pa i za pronominalnu i konjugaciju, dok već sa sintaksom pojedinih oblika ima poteškoća. Sve se to odražava i u Slovnici. – U morfologiji nominalnih vrsta riječi miješa se morfološki vidik sa naglasnim. Posljedica je toga neobično veliki broj paradigmi, što samo smanjuje preglednost, a s tim u vezi i pedagošku korist izlaganja. Tako u deklinaciji ž. roda na -a imamo u stvari samo jedan paradigmatički tip, a Slovnica navodi tri (str. 90, 91). Trebalo bi odštampati samo tip *lip-a*, a na odstupanja u pojedinim padežima samo upozoriti u primjedbama. Tamo gdje u istom padežu ima varijanti trebalo bi upozoriti na princip njihove distribucije. – Tako bi se isto valjalo postupiti i kod imenica ostalih osnova i rodova, npr. kod imenica ž. roda na suglasnik, kod imenica m. roda. Kod imenica sr. roda valjalo bi promijeniti i naziv jer sadašnji, tj. imenice na -o, -e, pokriva i imenice m. roda tipa *Tone*, *Marko*. – I pridjev je prikazan više s obzirom na naglasak nego na svoje oblike. Kod komparacije pomoću sufikasa trebalo bi otkriti načelo prema kojemu komparativni

oblik dobiva čas format -ši, čas -ji, čas -ejši (str. 124). Zaključak Slovnice ispod primjera tipa »rad bi pisal, bi rade še ležale«, prema kojemu *rad*, *rade* ovdje vrše funkciju adverbna načina (str. 127), nije dobar, kako nam pokazuje primjer »rad bi lepo pisal« gdje je sasvim očito da je adverbijalna oznaka *lepo*, a *rad* je u ovakvim prilikama dio predikata, pa izražava njegovu volitivnost odn. modalnost.

Kod zamjenica bilo bi nam vrlo dobro došlo nekoliko »filozofije«; prema toj teško bismo mogli riječi *steherni* (svaki) i *isti* svrstati u dvije različite vrste riječi, prvu među pridjeve, a drugu među zamjenice. *Isti* svakako nije demonstrativum (str. 138), nego pronomen identiteta, a ima i distribuciju koja ga odvaja od pokaznih zamjenica. – Kod ličnih zamjenica (str. 134) nije dobra definicija za kraće oblike tipa *ga*, *mu* itd. Budući da je ovakve oblike u slov. jeziku moguće upotrebljavati i u enklitickim i u proklitickim položajima, bolje ih je nazivati jednostavno klitikama. – Nezgodno je, da se na str. 136. zamjenjuje lična zamjenica sa glagolskim licem odnosno subjektom. – Kod povratno-prisvojne zamjenice valjalo bi upozoriti i na primjere tipa »Vsak vojak je jahal svojega konja, Kozak pa lastnega«, čime se ističe konkretno, objektivno vlasništvo. – Kod demonstrativa trebalo bi objasniti semantičku razliku između oblika *ta*, *tale*, *le-ta* odn. *tak*, *takle*, *le-tak*, *takšente*. – Kod relativa trebalo bi upozoriti na značenje partikule *koli*, a za pravilnu upotrebu neodređenih parova *nekdo* – *kdo*, *nekaj* – *kaj* i sl. trebalo bi jasno kazati kada je zapravo »lice ili stvar« ili njezino svojstvo određeno, a kada nije (str. 151–152). Zbog neodređenosti pravila i nedostatka idealnih opozicija u primjerima u tim se slučajevima kod nas mnogo griješi.

U brojevima neke formulacije o odnosu glavnih i rednih brojeva (str. 155) samo kompliciraju inače jasne stvari. Tko će npr. u rečenici tipa »kdor molči, desetim odgovori« pomisliti na značenje »tko šuti, odgovara desetima«, a ne »desetorici«? – Disjunktivni brojevi isto toliko broje, koliko i razlikuju, u nekim primjerima čak samo broje, zato bi trebalo ispraviti tvrdnju da više razlikuju nego broje (str. 162). Treba jasno reći da onda kad su upotrijebljeni supstantivno broje pojedinačno i upozoravaju na različitost brojeva (troje glav = tri različite glave). Od

toga su izuzeti slučajevi kad s ovim tipom brojeva označavamo pluralia tantum ili predmete koji uvijek nastupaju u određenoj stalnoj brojčanoj povezanosti: tako »troje vrat« može značiti prosto tri komada vrata, a »dvoje oči« ili »dvoje ušes« kod čovjeka isto tako ne pokazuje da su u pitanju dva različita oka ili uha. Kada međutim ovakve brojeve upotrebljavamo u pridjevskom obliku, onda broje skupine predmeta, a istovremeno upozoravaju na njihovu različitost: »dvoji otroci« = dvije vrste djece. – I kod brojeva su mogli biti spomenuti samo najvažniji nedostaci Slovnice.

III

Glagolom se Slovnica bavi na gotovo toliko stranica koliko i svima ostalim promjenljivim vrstama riječi zajedno. Tako sigurno i treba, jer je glagol zaista najzavršenije klupko slovenske gramatike. Kako ga je Slovnici uspjelo razmotriti?

Iz nepoznatih se razloga o istim problemima raspravlja na više mjesta u gramatici: o glagolskom vidu na dva, o tvorbi glagola opet na dva-tri, jednako i o pojedinim glagolskim oblicima. Metodski je nedostatak i u činjenici što pojedini glagolski oblici nisu obrađeni prema stalnom kriteriju i pod istim zaglavljima, što bi sve u knjizi povećalo preglednost i s tim u vezi i komunikabilnost. Za svaku glagolsku pojavu trebalo bi najprije reći što je, zatim kakva je i, na kraju, čemu služi. Kad u Slovnici pročítamo sve o glagolu, dolazimo do zaključka da je glagol još uvijek prilično neistraženo područje, o kome zbog toga, razumije se, kruže vrlo čudne, često oprečne tvrdnje.

Tako Slovnica o glagolu kao takvom ne umije kazati ništa, ta njezina se definicija glagola (str. 167) potpuno poklapa s definicijom za predikat (str. 284). Trebalo je na živu primjeru, iz kojeg bi se vidjelo kako se pojedini glagolski oblici približavaju sad pridjevu sad imenicama i prilozima, kako se povezuju sa ličnim zamjenicama, pokazati središnje mjesto koje glagol zauzima među vrstama riječi. A spomenuta definicija ne uzima u obzir ni modalnosti, predviđa subjektivnost svih glagolskih oblika i slično. – Ali da se zaustavimo najprije kod glagolskoga vida,

Raspravljanje je o vidu suviše zamršeno, nepregledno, djelomično i pogrešno. Naravno se griješi kod vidskih alternacija. Tako Slovnica još uvijek napola sumnja da li je npr. glagol pisati u vezi tipa »včera j sem mu pisal pismo« perfektičan ili nije (str. 173-174). Naravno da jeste, a to nije nimalo čudno kad zapravo ne znači toliko pisanje kao takvo koliko obavještenje pomoću pisma. Kada glagoli mijenjaju značenje, nije ništa naročito, ako mijenjaju i svoj vid. Sama Slovnica navodi takav slučaj u primjerima »podam roko« prema »klobuk se mi poda« (šesir mi pristoji), str. 173 3. - Nezgodno je i glagol *sesti* smatrati trenutno, a glagol *leči* početno dovršnim (str. 169) kad oba označavaju radnju u jednakom lancu značenja: *sedati* - *sesti* - *sedeti*, *legati* - *leči* - *ležati*.

Glagolski parovi *biti* - *bivati*, *čuti* - *čuvati*, *vleči* - *vlačiti*, *blesti* - *bloditi*, koji bi prema Slovnici trebalo da predstavljaju odnos trajnosti i učestalosti (str. 170 lb), upozoravaju nas kako kod aspektnih promjena treba uvijek uzimati u obzir njihovo značenje. Ti glagolski parovi naime nisu u odnosu trajnosti i učestalosti, nego u odnosu jednog i drugog značenja, pa zato nije čudo što *bivati* (stanovati), *čuvati* (čuvati), *vlačiti* (vlačiti njivu), *bloditi* (lutati) nisu iterativi, kako misli Slovnica, nego durativi (str. 170 lb). Odnos trajnosti i učestalosti imamo samo kod istog značenja: *nesti* - *nositi*, mada i ovdje *nositi* možemo upotrijebiti i u trajnom smislu.

Nejasnosti ima i kod aspektnih promjena pomoću prefigiranja. Na str. 171/2 navodi se da prefiksi glagolima ne mijenjaju uvijek vid. Primjer: *padati* - *napadati*. Ovdje se međutim zaboravlja da je *napadati* nesvršeno samo onda kada znači »angreifen«, tj. kod drugog osnovnog značenja. Kad mu je značenje isto kao simpleksu *padati*, onda su i takvi glagoli perfektivizirani: snega je napadalo čez noć; pogrešno je dakle tvrditi da ih nije moguće perfektivizirati (str. 172). - Kako se prefiksacijom mogu perfektivizirati zaista svi glagoli - uslov je, naravno, ako smisao glagola podnosi smisao prefiksa - pokazuje nam primjer »sovražnik se je nanapadal« gdje je »nanapadal« u značenju »angreifen« perfektivno.

Također je imperfektivizacija suviše nejasno i komplicirano obrađena: trebalo je jednostavno reći da se vrši pomoću imperfektivizatora, tj. morfema -a- (s alo-

morfima -ja-, -va-), -ova- (-eva-) koji - uz odgovarajuće promjene u korijenu - zamjenjuju formante glagolske osnove perfektivnih oblika, tj. -Ø-, -ni-, -i-, -a-: *pasti*, - *padati*, *deti* - *devati*, *dati* - *dajati*, *dvigniti* - *dvigovati*, *dvigati*, *počiti* - *pokati*, *prebrati* - *prebirati*, odnosno im se dodaju, kada je u pitanju formant -a- ili -e-: *okopati* - *okopavati*, *izgoreti* - *izgorevati*. - Primjeri tipa *prizanesti* - *prizanašati* nastali su analogijom prema *donositi* - *donašati*, koji su potpuno regularni u smislu primjera *pobrati* - *pobirati* (str. 172). - Prave vidske amfibije imamo osim u posuđenicama tipa »analizirati, telefonirati« i sl. i u domaćem »roditik«, koji može biti isto tako prema potrebi sad svršen sad nesvršen. Takvih domaćih primjera ima i više.

Razmišljanje o glagolskome vidu trebalo bi zaključiti s općim napomenama o njegovoj funkcionalnosti s obzirom na tvorbu pojedinih glagolskih oblika, tako da stvar ne bi izgledala i suviše akademski. Takav svrime upozoravao bi čitaoca da samo svršeni glagoli imaju po pravilu futuralni prezent, particip na -ši, -vši, kada je uopće sačuvan, a da obično nemaju prohibitivni imperativ, particip na -č i sl. - Tako bi slično i razmišljanje o prelaznosti glagolske radnje trebalo evidentirati primjerima koji bi pokazali kako upravo prelaznost odnosno neprelaznost glagola odlučuje pitanje da li se u takozvanim medijalnim konstrukcijama (tj. vezama glagola s ličnom povratnom zamjenicom se) radi o pasivu ili aktivu, razumije se, samo kod onih glagola koji nisu stalno medijalni, tj. povratni. - Nespretna je i formulacija pravila da »prelazni glagoli označavaju prelaženja radnje na predmet van subjekta«, ako se ima na umu i ovakva rečenica kao što je »od čuda je odprla usta«.

Poglavlja o glagolskim oblicima izazivaju najprije primjedbe terminološke prirode. Slovnica naime ne upotrebljava termine kao što su glagolska osnova, nastavak, formant, određeni i neodređeni oblici itd. uvijek u istom smislu, ili pak joj je termin uopće slab. Tako je to s njezinim terminom »lični« i »bezlični« glagolski oblici (nosim, nosiš - nosil, nositi) umjesto kojega je bolje upotrebljavati određeni odn. neodređeni oblici, jer oblici nisu određeni samo s obzirom na glagosko lice nego i s obzirom na vrijeme, modus i genus. Nadalje bi trebalo raz-

likovati glagolske osnove (npr. bere-, beri-, bra-) od osnove pojedinih glagolskih oblika (pored bere-, beri-, bral-, bran-, branj-), dok u infinitiva i supina, koji se ne mijenjaju, nema smisla govoriti o bilo kakvoj posebnoj osnovi. Morfemi pomoću kojih se iz glagolskog korijena prave glagolske osnove (ber+e-, ber+i-, bra+a-) kao i oni pomoću kojih se iz pojedinih glagolskih osnova izvode osnove pojedinih glagolskih oblika (bra+l-, bra+n-, bra+nj-) ili samostalni glagolski oblici (bra+ti, bra+t) treba da se konstantno jednako nazivaju, a njihov će atribut kazati da li su prezentske, imperativne ili infinitivne osnove, pa onda participa na -l, -n, glagolske imenice, itd. Oni morfemi koji označavaju lice ili padež (zajedno s time i broj) nazivaju se »končnice« (nastavci). – Ako se ne pridržavamo takvih definiranih termina, može nam se dogoditi ovo: nastavci npr. za 1. lice svih brojeva su: -m, -va, (-ve), -mo (str. 180); nastavci za isto lice su: -em, -im, -am, -jem, -eva, -iva, -ava, -jeva, -emo, -imo, -amo, -jemo (str. 203). – U skladu s time mijenja se naravno i osnova koja se nalazi ispred nastavka: u prvom slučaju bere-, u drugom ber-. Oblik za 3. lice pl. imao bi prema pravilima Slovnice nastavak -jo (str. 180), nastavak -ejo (str. 203), nikakav nastavak (str. 70), jer se »danas više ne pokazuje«. – Ovo nisu jedini primjeri ovakvoga nedopustivog brkanja.

Kod tvorbe glagolskih oblika sva se stvar mnogo komplicira uzimanjem u obzir historijske podjele glagola na glagolske vrste. Stvar bi bila mnogo jednostavnija kad bi se oblici tretirali u potpunosti sa sinhronoga gledišta. Kod svakoga glagola bi trebalo zapamtiti samo prezent i infinitiv (na to bi i sada trebalo da upozori Slovnica, jer kakve nam koristi od tvrdnje da u V vrstu idu glagoli s infinitivnim formantom -a- kad ga imaju i glagoli tipa *bežati* kojima prezent glasi na -im!). Kad se znaju prezent i infinitiv, lako je napraviti većinu ostalih oblika bez obzira na to da li znam u koju vrstu i koji razred idu. Primjer: ber-em, -i, -oč: bra-ti, -t, -l, -n, -nje.

U knjizi, kakva je Slovnica, treba – istina – stvari kazati priprosto, ali uvijek tako da se pri tome ne ogrešuje o naučnu istinu. Ne smije se npr. rekonstruirati kakav oblik samo tako »od

oka«, bez obzira na relativnu kronologiju pojedinih morfoloških elemenata. Na str. 196. čitamo da je *poslie-m* dalo *posljem*, a ovo *posljem*: »pos« u *poslie-m* jest praslavensko, ali nije i »posl«, jer između »s« i »l« nema poluglasa koji se tamo u praslavenskome jeziku nalazio, a u slovenskom je jeziku u takvu položaju nestao tek u 10. stoljeću. U to vrijeme međutim izvršena je već i palatalizacija »s«, tj. on se izgovara već kao »š«; »i« još je indoeuropski, a -m na koncu riječi sasvim mlad nastavak koji u slovenskom jeziku ni u 16. stolj. nije još sasvim istisnuo -o koji je bio fonetski refleks praslavenskoga nosnoga »o«. – Nešto slično je i s izvođenjem slovenskih dubleta *trem* – *tarem* iz suponirana *tarem* (str. 187) koje bi dalo prvi oblik kad naglasak ne bi bio na poluglasu, a drugi kada bi bio na njemu. Nesreća je i opet u tome da su spomenute akcentske i morfološke varijante starije od nastavka -m, ali starije vjerojatno i od slovenskoga poluglasa. Budući da je u pitanju praslavenska pojava, trebalo je polaziti od oblika *třešb* koji je u akcentskom pogledu imao dublete *tbřešb* i *třešb*, pa je iz prvoga nastalo *treš*, a iz drugoga *tareš*. – Slično ni *ganem* nije postalo preskakivanjem akcenta iz oblika *gənēm* (str. 190), jer bi u tom slučaju u koriјenu bio poluglas, a ne »a« (prim. *tāmā tama*). To nam potvrđuje i slovensko dijalektalno *něčēš*, koje ima – budući da je postalo preskakivanjem akcenta sa slijedećeg sloga – otvoreni kvalitet, a da se radi o novome akutu – kao u primjeru *gānem* – kvalitet bi mu bio zatvoren (*něčēš*), kako stvarno i jeste u nekim drugim dijalektima. U prvom je slučaju prevladala akcentuacija 1. lica sg., tj. *něčō*, u drugome metatonirani oblici iz ostalih lica; uporedi hrvatskosrpski *něču* prema *něčēš*.

U Slovnici ima i drugih netačnosti sa povijesnom pozadinom, ali ih zbog prostora nije moguće iznijeti.

IV

Naglasak je u Slovnici tretiran dosta razbijeno, pogotovo u glagola, gdje se ne može dobiti nikakav pregled. Raspravljanje o naglasku trebalo bi osloniti na ono predznanje koje svaki Slovenac ima iz svoga narječja. Tako bi trebalo

kazati barem rečenicu o tome da se u slov. književnom jeziku kratak naglasak – osim vrlo izuzetno – nalazi samo na zadnjem ili jedinom slogu riječi. Na taj bi se način sprečavale potencijalne griješke kod pripadnika mnogih dijalekata koji kratki naglasak poznaju i u nezadnjem slogu. Isto se tako Slovnica ne bi smjela zadovoljiti obavještenjem da slov. knj. jezik u vokala »o« i »e« razlikuje dvije kvalitete. Brižljivo probranim primjerima, kao npr. žena, jelen, zelena, tēbe, nēsi, nēsla, prenesēna, pletēnje, morala bi obuhvatiti glavne tipove riječi i oblika, u kojima se javlja /e:/, a zatim upozoriti čitaoca na odnosne reflekske u njegovoj dijalektalnoj grupi koje treba da sistematizira i u odnosu do uskoga kvaliteta, npr. u riječima zvēzda, jelēna, nēsel, trēsi, trēsla, trēsem, strēsenā. Na takav način utvrđeni i osviješćeni odnos naglasaka vlastitog dijalekta do naglasaka književnog jezika može jedini pomoći da ljudi s nesređišnjega dijalektalnog područja svladaju dosta dobro i književnu normu. – Sličnim bi postupkom trebalo prikazati i mjesto naglasaka. To bi svakako bilo mnogo efikasnije od upozorenja da slov. jezik nema takav (stalni) naglasak kao npr. češki ili poljski. Kod svega toga naravno ne bi trebalo uzimati u obzir šitna, više puta samo dijalektalna odstupanja.

Kod naglasnih tipova, koji nisu uvijek najbolje nazvani, navode se u Slovnici obično i slobodne varijante. To je svakako dobro, samo što bi trebalo sve to dati još i na jednome mjestu tako da bi se lakše dobio pregled nad onim što je slobodno, a što nije. U dopuštanju varijanti morat će se krenuti brabrije naprijed. Ako npr. kod imenica ž. r. s poluglasom u osnovi propisujemo jednoj samo naglasak na osnovi, a drugoj samo naglasak na nastavku, onda moramo biti toga svjesni da smo nedosljednī, i to bez potrebe: prim. mēzda – temā. Naglasak na osnovi nije karakterističan samo za štajerske dijalekte, na koje se slov. knj. jezik obazire dosta slabo, nego većinom i za gorenjski dijalekat čija je vokalska baza uzeta za podlogu slov. knj. jezika, pa je upravo čudno da se ne uzima kao norma i naglasak toga vokalizma, pogotovo kada to isto činimo npr. kod pridjeva. – Sve to u biti vrijedi i za imenice muškoga roda sa poluglasom u osnovi. Zašto uz stebromā dozvoljavamo i stēbroma, a u ostalim pa-

dežima samo naglasak na nastavku? Ta naglasna je tendencija slov. jezika da naglasni tip stebēr prelazi, koliko to u mnogim dijalektima već nije učinio, u tip stēber.

Pored naglašenog nastavka -ā, -ú u gen. sg. trebalo bi riječima tipa most, grad, voz, sad itd. (str. 96) dozvoliti i naglasak ˘ a. Tako to – osim kod imenica mož, dub, voz – dozvoljava već Slov. pravopis 1950. više puta čak na prvome mjestu. – Slovnica doduše dozvoljava dublete brez skrbi – brez skrbi, na ūho – na ubó, v gróbu – v grǎbu, ali ne kaže da li umjesto za lāse, na nōge, na mōstu možemo upotrebljavati varijante za lasé, na nogé, na mōstu, pa čak na nōge. Sve to treba dozvoliti, a vrijeme će samo izabrati: kako nam potvrđuje dosadašnji razvitak, prevladat će oblici koji se što manje razlikuju od najfrekventnijeg naglasnog oblika osnove. U skladu s time ne treba se odupirati ni gen. pl. rōk, nōg jer su metatonorani oblici rók, nóg u većine imenica ovoga tipa ionako već izgubljeni.

U pridjeva Slovnica ne voli tip bōgat – bogāta, koji se inače u imenica tolerira: člōvek – člōvėka, jėzik – jėzika. Taj će se tip morati dozvoliti barem kao varijanta; uostalom: i danas već dopuštamo samo dēbel – debēla, vėlik – vėlika. U njemu će onda naći mjesta i participijalni pridjevi tipa pečēn. – U pridjeva sa slobodnom naglasnom varijantom u nom. i ak. svih brojeva (tip mlādo – mladó) trebalo bi više sistema. Budući da su ovdje u pitanju nekada na osnovi silazno naglašeni pridjevi, ne treba s njima miješati primjere s prvobitnom oksitonezom (naglasom na zadnjem slogu) koji danas preferiraju naglašavati po uzoru na nekada akutirane (na osnovi) pridjeve: tōp, tōpa, tōpó jest tip, varijanta jest tōp, tōpa, tōpó. Još je manje sretno ako u tip mlad guramo i prvobitno akutirane primjere tako da pored stāro dozvoljavamo i staró. – Prema odredbi prof. Ramovša akcentat se određenog oblika pridjeva ravna prema obliku za ženski rod jednine. Zbog toga bi trebala otpasti tvrdnja da u vokalnoj kvaliteti između neodređenoga i određenog oblika pridjeva nema razlike (str. 119): upor. dēbel – debēli, vrōč – vrōči, sit – siti. Budući da ne priznajemo razliku zelēnega – zelēni, čemu onda razlika bōžji – bōžji? Ako fem. sg. glasi svētla, tēsna, onda treba jednako

da glasi i određeni oblik, a ne têsni, svétli (str. 123). Osim toga /ɛ:/ je u tim slučajevima analogan – u pitanju je nekadašnji jat – pa bi valjalo uvesti zatvorenu kvalitetu. – Ovakvo unificiranje treba sprovesti i u supstantiviziranim, tj. određenim, prijedložnim vezama tipa na górkem, na próstem, v mēhko kuhan; dublete bi bile: na górkem, na próstem, v mēhko kuhan.

Nazivi za naglasne tipove u glagola neefikasnji su budući da se ne slažu s definicijama glagolske osnove, formanata i nastavaka iz drugih dijelova knjige, ali i zato što su neki glagoli uvršteni u suprotne tipove, mada su identični, tako npr. delím, dêli, delíte, delíti, delíl, delíla, deljèn, deljènje i želím, žèli, želíte, želéti, želèl, želéla, zaželèn, poželènje. Trebalo bi utvrditi prave naglasne tipove, a zatim prikazati princip kretanja nekih naglasnih varijanti. Kod toga morat će se biti dosljedniji no što smo sada: ako smo dozvolili dublete pisáti – písati, onda moramo dozvoliti i vezáti – vézati, ako dozvoljavamo u imperativu bežite i béžite, onda treba to dozvoliti i imp. klečíte. Itd. Nesistematičnost u tom pogledu jako otežava vladavanje književnog naglasaka, a nedostatak sistema može nas nagoniti u neku vrstu diktatorstva koje kod ljudi stvara osjećaj nepredvidivosti, što je svakako štetno. – Participu 'tipa viséč trebalo bi dozvoliti varijantu viséč, a o naglašivanju supina trebalo bi najmanje prepisati ono što su o tome pisali Breznik u svojoj Slovnici i Škrabec u Cvetju. Pogotovo bi bilo korisno kad bi se kazalo da se naglasak supina ravna – s nekim malim odstupanjima – prema naglasku participa na -l, razumije se, kod nesvršenih glagola, a kod svršenih prema naglasku infinitiva.

Iz našeg se razmatranja akcenata u Slovnici vidi da tu ima još mnogo posla; šteta je da je štošta što je jednom već bilo pravilno pronađeno za slovensku gramatiku još neotkriveno ili opet izgubljeno.

V

Sintaksa glagolski oblika. – Kategorija bezvremenskoga i potencijalnog prezenta više se puta uzajamno prepleću. »Zvečer ne zaspim in ne zaspim, zjutraj sem pa ves zaspan« (str. 208 3) ima značenje »uveče (uopće) ne mogu zaspati...«. – Zakaj ne odgovorite?« izražava sadašnjost, a ne namjeru (str. 209 4). Ni reče-

nica »prav mu je, zakaj pa ne pride o pravem času« ne izražava namjeru, volju spremnost (str. 209 4), nego običaj ili čak prošlost: zašto ne dolazi, zašto nije došao. U rečenici »segel je po palici, da jo zažene« finalnost opet nije izražena glagolskim oblikom (str. 209 4), nego veznikom da. – Prema frekventativnosti na prvom bi mjestu kod prezenta svršenih glagola trebalo obraditi bezvremenska, pa futurska i historijska značenja, zatim još aorisna i prezentska. Među primjerima za prezentska značenja trebalo bi navesti i rečenice sa predikatom u kojem drugom licu, a ne samo u prvome singularu.

Kod prezenta nesvršenih glagola Slovnica, u pravilu, brka pojam subjekta s pojmom pripovjedača, tako da se u rečenici »mrači se...« čak predviđa da subjekt, kojeg ovdje uopće nema, gleda oko sebe što se »istovremeno oko njega zbiva«. Nije dobar ni izraz »prava sadašnjost«. Tu se u stvari radi o poklapanju vremenske tačke između prošlosti i budućnosti s vremenskim odsjekom u kojemu tkogod govori; upotrebi npr. »pišem« i »rekao je: pišem«. Za »natpise u pripovijetkama ili slikama, za navođenje sadržaja književnih djela i u historijskim tabelama« ne upotrebljava se samo prezent svršenih glagola (str. 211) nego i prezent nesvršenih glagola, a osim toga i preterit. Kod Tavčara u Visočkoj kronici čitamo: Grajski pisar ženi Evo Magdaleno na Visokem; očetje kapucini zidajo nov samostan; kako je bila sojena naša Agata pred krvavo sodnijo v Lokki.

U rečenici »matí je šla k ženi, kjer je hči nekđaj stanovala« (str. 213) glagol *stanovala* ne izražava prijevremenost; ta se ovdje izražava adverbom *nekđaj*. Ni u rečenici »ko bi bilo danes lepo, bi jutri dobili obisk« nije izražena simultanost (str. 214), nego nesimultanost, ali opet ne glagolima, nego adverbima. – Kod optativa štošta ne valja. Čini se da definicija, prema kojoj optativ izražava želju, smeta pravilnom shvaćanju ovoga modusa. Bolje bi bilo reći da optativ izražava poželjnost ili dopusnost glagolske radnje koju ima izvršiti glagolsko lice, odnosno subjekt koji ga zastupa. Zato bi trebalo i za 2. lice priznati regularni optativ, a ne da se ispušta kao da je nešto neobično (str. 217). – Nerazumljivo je, zašto Slovnica uz primjere tipa »ali naj ti pošljem prepis?« primjećuje

da optativ ovdje zamjenjuje imperativ (str. 218 2); ni tvrdnja da se optativ u zavisnijim rečenicama upotrebljava umjesto imperativa nije potpuno tačna, jer u tom položaju nalazimo i imperativ (upor. Cankara u Sluzi Jerneju: Kaj je Bog zaukazal, da se zavali (imp.) negodnik na posteljo, ki sem jo jaz sam ravnal...). Poželjnost glagolske radnje u budućnosti izražava se kod nesvršenih glagola pomoću adverba, ne samo optativnom konstrukcijom, kako tvrdi Slovnica uz primjer »jutri naj se vsi spominjajo naše osvoboditve« (str. 217).

Poglavlje o genusu (str. 220. i sl.) trebalo bi početi razmišljanjima o prelaznosti glagola. Slovnica u pogledu genusa ne donosi ništa novo, a ono što donosi nije uvijek tačno. Raspravljanja o pasivu i suviše su nepraktična. Tako bi trebalo npr. pokazati razliku između jezičnih obrta tipa »njegov nauk je premalo spoštovan« i »njegov nauk se premalo spoštuje«. — Pogrešno je misliti da se kod primjera »odprta dan in noč so groba vrata« ili »jadra so bila raztrgana, jambori polomljeni, ladja naklana« radi o pasivu (str. 223). Te rečenice izražavaju stanje nakon izvršene radnje i u biti se ne razlikuju od tipa »jadra so bila bela...« Treba razlikovati pasiv od stanja: rečenica »hiša je bila razrušena l. 1943« znači isto toliko kao »hišo so razrušili l. 1943«, pa je prema tome pasivna; »hiša je bila l. 1943 razrušena« označava samo stanje u kojem se nalazila kuća, pošto su je (ne znamo ni koje godine) bili srušili. Slično je s primjerom »ptice se hranijo z mrčesom«. Ako se same hrane, u pitanju je aktiv, ako mislimo da ih hrane drugi, onda gornja rečenica ima pasivno značenje. — Svakako bi trebalo zabaciti mišljenje da se razlika između aktiva i pasiva zasniva »samo na drugačijem načinu izražavanja« (str. 221). Razlika je u tome što je u pasivnoj subjekt — tj. nekakav središnji član rečenice — druga riječ nego u aktivu. Zato pasiv i upotrebljavamo naročito onda kada logični subjekt ne poznajemo ili za nas nije ni od kakvoga značenja.

Kod sintakse participijalnog glagolskog oblika tipa pletoč Slovnica ne razlikuje primjer kad je takav oblik adverbijalna oznaka od primjera kada zamjenjuje adverbijalnu rečenicu (str. 233). — Kod pasivnog participija tvrdi se da ga nije moguće upotrijebiti u pasivnoj konstrukciji, ako je izveden od nesvršenog glagola

(str. 236). Na str. 220. međutim upravo se i takvi pasivi navode (njegov nauk je premalo spoštovan). — Glagolsku bi imenicu valjalo obraditi u odnosu na infinitiv i pokazati razlike u njihovoj distribuciji. Nije se moguće suglasiti s tvrdnjom da izražava i »lične« (tj. određene) glagolske oblike« (str. 237); primjer »to je spreminjanje« ovo svakako ne potvrđuje. »Jutri začnemo žeti«, odnosno »dokler kosimo, ne moremo nikamor« slaba su, jer su netačna, zamjena za »jutri bo dela z žetvijo«, odn. »med košnjo ne morem nikamor« (str. 237). Prva je zamjena uopće neodgovarajuća, a drugi se primjer može razvezati i na druge načine — u tome baš i jeste prednost upotrebe glagolske imenice: »dokler kosim (kosimo, kosite itd.) ne morem nikamor«. — Neobično je zamršeno raspravljanje o glagolskim imenicama u vezama tipa »posvetovanje ministrov je trajalo dolgo v noč« (str. 239), tako da je to gotovo nemoguće razumjeti.

Zaustavimo se još na kraju kod supina. Nekada su ga zaista imali samo nesvršeni glagoli, danas se upotrebljava i u svršenih. Slovnica međutim još uvijek predlaže da se umjesto takvoga »svršenog« supina upotrijebi kakva druga konstrukcija. Od tih još je najupotrebljivija finalna rečenica, mada ni ona nije tako gipka kao supin. Ono što Slovnica predlaže umjesto »zdravnin je prišel ustavit kri« (liječnik je došao da zaustavi krv), naime »zdravnin je prišel in ustavit kri« (liječnik je došao i zaustavio krv) (str. 232), slaba je zamjena. Dok u prvom primjeru imamo tijesnu vezu smisla obaju glagola, u drugom se primjeru kopulativnom parataksom ova veza olabavljuje, jer cilj liječnikovog dolaženja nije izražen, da ne soppinjemo posebno da i smisao dviju rečenica nije isti. — I još nešto: glagol micanja (iti, hoditi, peljati, voziti itd.) i supinska radnja u slovenskom se jeziku odnose na isti subjekt, dok za radnju finalne rečenice nije nužno da se odnosi na isti subjekt kao i radnja glavne rečenice. Slovnica u suprotnosti s time na str. 232. tvrdi da u rečenici »zdaj pa pojdite, da konja izbereva« (a sada idite, da odaberemo konja) finalna rečenica zamjenjuje supin. U tom bi slučaju rečenica glasila: »zdaj pa pojdite konja izbrat« (a sada idite, da odaberete konja)!

Nije bilo moguće navesti sve zamjerke koje pobuđuje sintaksa glagolskih oblika, ali je glavno ipak rečeno.

VI

Sintaksa rečenice. Tu bi najprije trebalo nešto više kazati o rečenici uopće. Definicija, da je rečenica »jednom ili sa više riječi izražena misao« (str. 283), ipak je i suviše skromna. Trebalo bi barem još pridodati da je ovakva »misao« relativno, tj. prema danoj situaciji samostalna i dovoljna u svojoj pripočivosti (komunikabilnosti). Definiciju bi nadalje trebalo nadopuniti najpocijim gramatičkim i rečenično-fonetskim odredbama, kako je to danas u svijetu već opće primljeno.

Bezličnost se glagolske radnje osim 3. licem sg. (str. 286) izražava i 3. licem pl. ili 2. licem sg.: »Pravijo, da ni baš varno iti tod«. To nam se lijepo potvrđuje prijelazom ovakvih oblika u adverb; *pre*, *baje* postali su iz 3. lica pl. glagola praviti, bajati. Primjer za 2. lice: »Ako pritisneš na gumb, pozvoni«, sa značenjem: ako se pritisne na dugme, zvoni. – Kod kongruencije predikata i subjekta (287 b) trebalo bi naći rješenje i za ovakve primjere: petero vojakov je postalo *poveljnikov* (?), *poveljniki* (?). – Da li je zaista »predmet u svom pravom značenju pasivni subjekt« (str. 287)? Npr. i u rečenicama »dijaki se veselijo počitnic« ili »sin pomaga očetu«? Čini se da je tako nešto još najlakše braniti uz objekt u 4. padežu, ali ni ovdje više puta stvari nisu tako jednostavne, jer objekt (aktivne) rečenice može postati i subjekt (aktivnog) stanja: kovač podkuje konja – konj je podkovan. Gramatika doduše misli da je ovdje druga rečenica pasivna, ali je njome ipak izražen samo rezultat kovanja. – Uz objekt nalazimo još nekoliko čudnovatih tvrdnji: tako npr. da je o pasivnosti moguće govoriti samo kod živih bića, koja mogu trpjeti, a da neživi predmeti ne mogu trpjeti, pa su prema tome samo »u stanju« (str. 289). Ne povezuje li se ovdje pasivniji sa patnjom u fiziološkom smislu? – U sbvačanju apozicije trebalo bi više slobode. Ako je polazna tačka misli pojam »prvi slovenski pisatelj«, onda je u vezi »prvi slovenski pisatelj Primož Trubar« apozicija »Primož Trubar«, a ako polazim od »Primoža Trubara«, onda je njegova apozicija zaista »prvi slovenski pisatelj«, kako tvrdi Slovnica (str. 291).

U posljednje se vrijeme štošta pisalo o »nepotpunim« rečenicama. Nepotpunih,

eliptičkih, rečenica, tj. onih koje ne prenose zaključenu komunikaciju, zapravo nema. Nepotpune su rečenice samo u formalnom pogledu, ali u tom je smislu onda i suviše nepotpunih rečenica, ta kolikima nedostaje »kakav glavni član« (str. 295). Zašto da u rečenici »tukaj bistra Sava izvira, mati pevske umnosti« tražimo nepotpunost? Ako tako nešto tvrdimo, onda se može iz toga zaključiti da su sve apozicije pokraćene rečenice. Tako nam je isto nejasno zašto bismo rečenicu »grede mimo hiše potrka Francelj na okno« smatrali eliptičkom (str. 296) kad je u stvari u pitanju pokraćena parataksa, odn. hipotaksa. Tu nije baš ništa ispušteno, kao ni u primjerima »narava daje in jemlje«, »žalost in tuga je strupena kuga«. Kakve li nelingvističke logike u tvrdnji da je to jednako »narava daje + narava jemlje«, »žalost je strupena kuga + tuga je strupena kuga« (str. 296)!

Prije no što prelazi na složenu rečenicu Slovnica na str. 296. raspravlja o »rečenicama prema obliku i sadržaju«. Već nam osnovna teza dijalektike o suvislosti sadržaja i oblika potvrđuje osjećaj da ta podjela nije napravljena prema pravilnim kriterijima. Ta »lačna vrana lačni ne verjame« razlikovalo bi se od »lačna vrana lačni verjame« samo oblikom! Ovdje je međutim saopćenje sasvim oprečno. Dalje: zašto da budu rečenice prema sadržaju samo izjavne i upitne, imperativne i optativne, ali ne i pogodbene, potencijalne? – Ako je ovakva podjela uopće potrebna, treba obje definicije spojiti: rečenice su po svojoj komunikabilnosti izjavne, imperativne, optativne, pogodbene, potencijalne itd. i to u smislu tvrdjenja (delam), nijekanja (ne delam) i pitanja (ali delam).

Kod složenih rečenica nespretno je označena sastavna parataksa. Nije naime rečeno u čemu su rečenice ove paratakse »sadržajno srodne« (str. 299). Saopćavaju nam u stvari različite sadržaje pod istim kutom promatranja: u pitanju je bilo koegzistencija tih različitih sadržaja ili njihova vremenska sukcesivnost. – Kod zavisnih rečenica previše se govori o zamjenjivanju. Da to prikažemo samo na jednom primjeru: Koju adverbijalnu oznaku zamjenjuje zavisna rečenica u hipotaksi »kadar mačke ni doma, miši plešejo« (str. 309). Bilo bi bolje reći da zavisna rečenica vrši jednaku funkciju kao i pojedini članovi proste ili pro-

sto proširene rečenice. – Neke bi stvari ovdje trebalo ispraviti: tako zavisna rečenica »kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima« nije mjesna (str. 308), nego pogodbeni.

Poglavlje je o sintaksi rečenice suho, gotovo u cjelini se svodi na raspoređivanje i tipiziranje. Te bi probleme trebalo prikazati življe: sintaksa mora postati izvor spoznaja i stilskih varijanti slovenskog književnog jezika, a s tim u vezi sve manje sredstvo za umnu gimnastiku ili poticaj za mehaničko učenje veznika. Isto to važi i za »upotrebu padeža«, koja se nakon duljeg vremena opet javlja u Slovnici. Žive bi veze trebalo odvojiti od neproduktivnih, leksikaliziranih, jer samo prve sačinjavaju sistem. – Dobro je naposljetku da se Slovnica opet sjetila i Breznikovih izvrsnih razmišljanja o redu riječi, samo što bi ovo poglavlje trebalo još prilično proširiti.

*

Ako se na kraju kritike osvrnemo na cijelu knjigu, dolazimo do zaključka da je Slovnica u i suviše mnogim pogledima nedovoljna; nedovoljna ne samo u naučnom pogledu nego – kao što to drukčije i ne može biti – nedovoljna je i u pedagoškom i metodskom pogledu. Nije pisana s kakvoga suvremenog ili suvremenijeg lingvističkog gledišta, nego je čudan konglomerat neujednačenih shvaćanja svojih autora. Ovo se najjače ogleda u poglavljima o slovenskim glasovnim elementima, o glagolu, o akcentu i morfologiji. Sintaksa je vrlo zastarjela, ne-

kakva logicistička mreža bez prave funkcionalnosti. Teoretska su izlaganja više puta nesretno bespomoćna. Ako se na Slovnici pogleda kao na krajnji član u liniji njezina razvitka, konstatiramo da je napredovala nešto u fonetici, dok je u drugome bilo stagnirala bilo bolesno apotrofirala (npr. kod adverbja) u pre mnogim pitanjima na žalost i nazadovala. To je posljedica činjenice što se od Breznika slovenskom gramatikom književnoga jezika nije u većoj mjeri bavio nijedan slovenski naučnik, nego su svi pošli u historizam, dijalektologiju, etimologiju. U zadnjoj je četvrtini 19. stolj. imao Škrabec mnogo muka dok nije podsjekao korijenje gramatičarskog diletantizma iz sredine 19. stoljeća, danas se lakomisleno vraćamo u nj, a da toga i nijesmo svjesni. To se događa uz to u vrijeme kada se pred književni jezik stavljaju sve veći zadaci u vezi s naučnim, društvenim i kulturnim prosperitetom slovenske nacionalne zajednice! – Književnome bi jeziku trebalo dati na slovenskome sveučilištu ono mjesto koje mu ide i kakvo ima npr. na zagrebačkom sveučilištu gdje je jednakopravan historijskoj gramatici s dijalektologijom. Samo bi se tako mogla napisati gramatika slovenskog književnog jezika koja ne samo ne će imati onakvih griješaka kakve su ovdje kritizirane nego će se latiti i proučavanja onih područja slovenskoga književnog jezika kojih se Slovnica 1956. uopće ne dotiče, npr. stilistike, funkcionalne sintakse, fonetike rečenice, fonologije.

Jože Toporišič

MEISTERWERKE DEUTSCHER LITERATURKRITIK,

herausgegeben und eingeleitet von Hans Mayer. I (Aufklärung, Klassik, Romantik), Berlin Rütten u. Loening, 1954; II (Von Heine bis Mehring), Berlin, R. u. L., 1956.

Ova antologija njemačke književne kritike 18. i 19. stoljeća zaslužuje pažnju ne samo zbog izvornosti zamisli već i zbog ličnosti urednikove. Hans Mayer, od 1950. profesor novije njemačke književnosti na sveučilištu u Leipzigu, istaknut je marksistički književni historičar čija se djela u posljednje vrijeme podjednako hvale i napadaju na Istoku i

na Zapadu. Od većih radova treba spomenuti monografije o Georgu Büchneru (1946, novo, prošireno izdanje 1960) i Thomasu Mannu (1950), zatim zbirke studija i članaka *Deutsche Literatur und Weltliteratur* (1957) i *Von Lessing bis Thomas Mann* (1959). Knjiga o Mannu, bez sumnja dosad najbolji opći prikaz velikog pisca, predočuje sve značajke i